

ДОХОДНОТО НЕРАВЕНСТВО В БЪРЗО РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ

Христо Мавров¹
e-mail: mavrov_h@ue-varna.bg

Резюме

Влиянието на ускорения растеж върху неравенството не е достатъчно проучено в литературата. Целта на статията е разкриване на връзката между ускореното икономическо развитие и доходното неравенство. Разглежда се периодът 1870 – 2016 г. и чрез сравнителен анализ се открояват страните с най-висок темп на растеж на БВП на човек. Изследва се еволюцията на неравенството в тези страни и се доказва, че е възможно да се постигне ускорен икономически растеж и догонване, без увеличаване на неравенството в доходите и дори при неговото намаляване.

Ключови думи: доходно неравенство, коефициент джини, темп на растеж, реален БВП на човек, бързо развиващи се икономики

JEL: O110, O150

Увод

От времето на Адам Смит и неговия фундаментален труд „Изследване на природата и причините за богатството на народите“ икономическият растеж и неговата динамика са безспорно най-важният изследователски проблем на икономическата наука. В същото време, в годините след глобалната криза от 2008 – 2009 г., неравенството в доходите се превърна в област на засилен научен интерес. На Световния икономически форум в Давос, в продължение на няколко години след 2012 г. доходното неравенство се посочва като проблем номер едно на икономическото развитие. В научната икономическа литература доходното неравенство се изследва както от гл. т. на една от възможните причини за кризата (според Дж. Стиглиц дори най-важната причина) така и от гл.т. на връзката между неравенство и икономическия растеж. Дебатът тук е изключително интензивен и може да се твърди, че не е постигнат окончателен консенсус поради теоретичните постулати на все още доминиращата неокласическа парадигма. Безспорно е обаче, че се забелязват съществени промени във възгледите за растежа. Необходимостта от растеж във все по-голяма степен започва да се разглежда от гледна точ-

¹ Доцент, доктор по икономика, катедра „Обща икономическа теория“, ИУ-Варна

ка на по-значимо споделяне на неговите резултати от всички, участващи в икономическия живот на една страна. Това е и смисълът на включващия и споделения растеж.

В този контекст няколко основни факта, характеризиращи икономическото развитие на България през последните години представляват сериозно предизвикателство както за икономистите-изследователи, така и за управленците на най-високо ниво. От една страна по размер на БВП на човек от населението България изостава значително от европейските страни. Нещо повече – по данни на Евростат България е на последно място в Европейския съюз: ако БВП на глава в ЕС се приеме за сто, то за България този показател през 2018 г. е точно половината – 50,2%. Последните две страни преди България – Румъния и Хърватия имат съответно БВП на глава е равен на 64,6% и 62,9% от средния за ЕС – значително над този на нашата страна (Eurostat, 2019). Равнището на БВП на човек в сравнение с другите страни е обезпокоително, но по-обезсърчителна е неговата динамика за България през последните 11 години. Тя е значително по-слаба от тази на нашата съседка, Румъния – за периода от 2007 г. до 2018 г. увеличението в България е едва 10 процентни пункта, докато за Румъния то е два пъти повече – от 43% на 64% – т.е. 21 процентни пункта.

Безспорно, най-важната задача на нашата страна е ускоряване на икономическото развитие и догонване на напредналите страни, или най-малко намаляване на разрыва ни с тях във възможно по-кратки срокове. Това от своя страна означава ускоряване на икономическия растеж. В контекста на тази цел и в условията на високо и нарастващо неравенство възниква закономерен въпрос – „Възможно ли е ускорено развитие при намаляващо доходно неравенство?“. Този въпрос има и обратна страна – „Необходимо ли е намаляване на неравенството като едно от условията за ускоряване на икономическия растеж?“. Отговор на горния въпрос ще потърсим, както в теорията, така и в практиката на страните, осъществили икономически прелом в следвоенните години. През последните години, особено след кризата от 2008 г. в икономическата литература се забелязва нарастващ брой изследвания, третиращи връзката икономически растеж и доходно неравенство. Онова, което остава недостатъчно изследвано е влиянието на **ускореният** растеж върху неравенството. Именно в този дебат се включва авторът на статията и търси своя принос.

Така поставеният научно-изследователски въпрос насочва **основната цел** на тази статия към изследване на връзката между ускоряването на икономическото развитие и доходното неравенство. Постигането на поставената цел е свързана с решаването на няколко **задачи**: първо, разглеждат се основни теоретични концепции за връзката между икономически растеж и неравенство в доходите; второ, извършва се емпиричен анализ на връзката

между растежа в най-бързо-развиващите се страни и динамиката на доходното неравенство в тях. **Тезата** ни е, че е възможно да се постигне ускорен икономически растеж с осъществяване на догонване (конвергенция) дори и при намаляване на доходното неравенство.

Основно изложение

В икономическата теория има няколко водещи концепции, които третираат зависимостта между растеж и неравенство и доминират икономическата мисъл почти до глобалната криза от 2008 г. Те са свързани с имената на Саймън Кузнец и Артър Оукън.

Саймън Кузнец и нелинейната връзка растеж-неравенство

В нобеловата си лекция от 1971 г., Саймън Кузнец посочва някои от основните последици от ускорения растеж, както за развитите, така и за развиващите се страни. В своето изложение той споменава доходното неравенство като възможен ефект от растежа, при това положителен, единствен път и то в заключителната ѝ част: *„Тези усилия ще разкрият и някои досега неизмерими положителни резултати – по пътя на по-голямо здраве и дълголетие, по-голяма мобилност, повече свободно време, по-малко неравенство в доходите и други“* (Kuznets, 1971). Кузнец е убеден, че в дългосрочен план икономическият растеж води до намаляване на неравенството. Тази своя идея той развива задълбочено 17 години по-рано в президентското си обръщение към Американската икономическа асоциация „Икономически растеж и доходно неравенство“. Там той обявява намаляването на доходното неравенство след достигане на определено ниво на развитие за трайна емпирична тенденция (Kuznets, 1955).

Аргументацията на Кузнец е, че в началните етапи на икономическо развитие, при прехода от аграрно към индустриално общество и от селско към градско население, доходното неравенство нараства, след това има известен период на задържане, след което, на една по-късна фаза на зрялост на обществото, неравенството непременно започва да намалява – връзката растеж-неравенство се представя чрез обърната U-крива, известна като „кривата на Кузнец“. Налага се изводът, че бедните общества трябва да приемат неравенството като цена на икономическия растеж. Икономическият растеж е този, който на един следващ етап ще доведе до намаляване на неравенството.

Кузнец признава, че в пазарната икономика действат мощни автоматични сили, водещи до нарастване на неравенството. Но в същото време е убеден, че дори и без държавна намеса чрез данъци и трансфери, същите тези сили,

на един по-късен етап ще преобърнат тенденцията на нарастващо неравенство. Според Кузнец „... *основният фактор, възпрепятстващ повишаването на дела на най-високите доходи... е динамиката на едно растящо и свободно икономическо общество*“ (Kuznets, 1955, p. 12). С други думи, свободната пазарна икономика сама ще осигури просперитет и относително равенство, а не концентрация на богатството в ръцете на малка шепа хора, а мизерия на мнозинството.

Подобно разбиране, проверявано от редица емпирични изследвания през 60-те и 70-те години, най-вече чрез крос-секшън данни, се възприема от научната общност като валидна емпирична тенденция и оставя проблема за неравенството на пазара. С други думи, държавата не трябва да има специално отношение към неравенството, тя по-скоро трябва да стимулира растежа. За налагането на тази теза съдейства също и Оукън и идеята му, че алтернативната цена на ефективността и растежа е повишаване на неравенството.

Артур Оукън и замяната между ефективност и равенство

През 1975 г. А. Оукън публикува своята знаменита книга „Equality and efficiency: the big tradeoff“, в която издига идеята, че между ефективност и равенство съществува замяна, т.е. се предполага обратна зависимост – повишаване на ефективността може да стане само за сметка на увеличаване на неравенството. В самото начало на своята книга, още на първа страница, Оукън посочва основната черта на капиталистическата пазарна система „*система от награди и санкции, която е предназначена да насърчи усилията и да ги насочи към продуктивна дейност*“. Така тази система генерира ефективност, но „*преследването на ефективност задължително създава неравенство*“ (Okun, 1975, p. 1). И по-нататък в хода на изложението Оукън постулира, че „*конфликтът между равенството и икономическата ефективност е неизбежен*“ (Okun, 1975, p. 120). Твърдението, че намаляването на неравенството изисква жертване на икономическа ефективност Оукън обосновава с допускането, че стремежът към повече равенство ограничава стимулите, водещи до растеж. От друга страна, преследване на ефективност и по-динамична икономика ще означава жертване на относителното равенство и движение към по-голямо неравенство. Това е цената, която трябва да се заплати за ускоряване на растежа. На практика Оукън предполага обратна линейна зависимост между равенство и ефективност.

Дълги години икономическата общност остава под влияние на идеите на двамата големи икономисти. Те са напълно в съответствие с доминиращите в мейнстрийма теории за растежа, главно неокласическата теория за растежа, и са без съмнение сериозно идеологическа подкрепа за съществу-

ващата пазарна система. Нещо повече, тези идеи се използват и срещу кейнзианските привърженици за по-засилена роля на държавата в икономиката, особено в преразпределителните процеси. Неравенството се разглежда като естествен резултат на пазарните сили. Неговото нарастване е неизбежна последица от растежа. Намаляването на доходното неравенство ще се получи отново като резултат от действието на пазарния механизъм и осъществения във времето икономически растеж. Държавата не трябва да има специално отношение към размера на неравенството. Разбира се, и Кузнец вижда, че намесата на държавата чрез данъци и преразпределение може допълнително да намали неравенството.

През последните години, особено след кризата от 2008 г. се появяват изследвания, които поставят връзката растеж-неравенство на нова основа. От една страна е критиката на Т. Пикети от 2014 г. насочена към „кривата на Кузнец“. Според Пикети, тенденцията в развитите пазарни икономики е, че с икономическия растеж неравенството не намалява, а нараства. Основният му аргумент се крие в простия модел, според който нормата на възвръщаемост на капитала (r) е по-голяма от темпа на икономически растеж (g). Това води до все по-голяма концентрация на богатство и нарастващо доходно разделение в обществото (Piketty, 2014).

От друга страна са изследвания, според които е възможно успоредно с намаляващо неравенство да се ускорява растежа. Дж. Стиглиц в „Цената на неравенството“ твърди, че *„ние можем да имаме по ефективна и производителна икономика с повече равенство“*. (Stiglitz, 2013, p. 133). В изследване на МВФ от 2014 г. се заявява *„Би било грешка да се фокусира вниманието върху растежа и да се остави неравенството да се грижи само за себе си, не толкова защото неравенството е нежелано от морална гледна точка, но и защото растежът може да е по-нисък и неустойчив“* (Ostry et al, 2014, p. 24). С други думи, на основата на емпиричен анализ се представят аргументи, че икономическият растеж не само не е забавян от повече равенство, но обратното – изисква повече равенство.

В по-нататъшното изложение на основата на сравнителен емпиричен анализ чрез данни за периода 1870 – 2016 г. се защита тезата, че ускорено развитие, при това не краткосрочно, а дългосрочно и следователно догонващо, е съвместимо с намаляващо доходно неравенство. Нещо повече, дори е възможно ниското неравенство да е сред условията за ускорен растеж.

Емпиричен анализ на връзката ускорено развитие и доходно неравенство

В методологически план логиката на проведеното емпирично изследване е насочена към сравнителен анализ в следната последователност: първо, откри-

ване на страни в икономическата история и преди всичко съвременната, които са осъществили икономически скок, догонване в жизненото равнище и от сравнително изостанали са се превърнали в развити страни; второ, анализирани на динамиката на неравенството в тези страни; и трето, проследяване на връзката между високите темпове на растеж и изменението на неравенството.

Процесът на изследване включва следните стъпки: на първо място възприемане на критерий за ускорено и догонващо развитие. На второ място, селектиране на определен брой страни, които отговарят на този критерий. На трето място, определяне на периода на най-динамично развитие за всяка една страна. Четвърто, проследяване динамиката на неравенството в периода на най-ускорено развитие.

Използваните исторически данни за БВП са от динамичните серии на А. Мадисън (Maddison Project Database, 2018). Като мярка за доходното неравенство се използва коефициентът на Джини и данните са от базата на Фредерик Солт (Solt, version 7.1, 2018). Периодът на изследване за темповете на растеж на реалния БВП на човек от населението е от 1870 г. до 2016 г. Този период е разделен на два подпериода – 1950 – 1980 г. и 1980 – 2016 г. Целта е да се обхванат всички страни осъществили догонване на основата на дългосрочно по-високи темпове на растеж в различно историческо време.

Първата стъпка в анализа е открояването на страните с най-динамично развитие за периода 1870 – 2016 г. В статистиката на А. Мадисън за началната година 1870 отсъстват данни за повече от 100 страни. Така в групата на оценяваните страни попадат 66 икономики. Най-богатите десет страни в тази година и през 2016 г. са показани в таблица 1.

Таблица 1: Страни с най-висок БВП на човек през 1870 г. и 2016 г.

1870 година			2016 година		
Ранк	Страна	БВП на човек	Ранк	Страна	БВП на човек
1	Швейцария	6709	1	Норвегия	82814
2	Австралия	5947	2	Сингапур	65729
3	Великобритания	5716	3	Швейцария	59662
4	Нова Зеландия	5104	4	Люксембург	57006
5	Холандия	4992	5	Ирландия	56597
6	Белгия	4415	6	САЩ	53015
7	Ирак	4197	7	Австралия	48845
8	Норвегия	4117	8	Хонконг	48330
9	САЩ	3736	9	Холандия	45600
10	Германия	3715	10	Дания	44836

Източник: Изчисления на автора по базата данни Maddison Project Database (2018).

Забележка: В таблицата не попадат богатите на петрол страни – 1. Катар; 3. ОАЕ; 4. Кувейт и 10. Саудитска Арабия. Мерната единица е реален БВП на човек в хил. долари от 2011 г.

От таблицата може да се установи, че пет от десетте страни с най-висок БВП на човек през 1870 г. попадат и в десетката и на най-богатите страни 150 години по-късно – през 2016 г. Това са Швейцария, Австралия, Холандия, Норвегия и САЩ. Трите най-богати в началния период страни – Швейцария, Австралия и Великобритания имат и едни от най-ниските средногодишни темпове на растеж за този период – съответно 1,5% за Швейцария, 1,45% за Австралия и 1,29% за Великобритания. За осъществяване на догонване в икономическото развитие е необходим темп на растеж значително по-висок от този на напредналите страни. Условно приемаме за дългосрочен критерий за догонване в рамките на 100-150 години темп с 1 процентен пункт по-висок от този на Великобритания – най-богатата след Швейцария страна през 1870 г. Нейният средногодишен темп за следващите 150 години е най-ниският сред развитите страни. С други думи, числовата стойност на този критерий е около 2,3%.

Изчисляването на средногодишните темпове на растеж на БВП на човек за 66-те страни, за които има данни в началото и в края на периода 1870 – 2016 г. откроява като най-динамични пет страни, представени в таблица 2. Всички те имат средногодишен темп на нарастване на БВП на човек с поне 1 процентен пункт по-висок от този на Великобритания.

Таблица 2: Страни с най-висок средногодишен темп на растеж за периода 1870-2016 г.

Ранк	Средногодишен темп на растеж на БВП на човек	Страна	БВП на човек през 1870 г.	БВП на човек през 2016 г.
1	3,02	Република Корея	36103	465
2	2,67	Тайван	42165	897
3	2,65	Хонг Конг	48330	1067
4	2,50	Сингапур	65729	1794
5	2,41	Япония	37465	1160
18	1,83	САЩ	53015	3736
55	1,29	Великобритания	37334	5716

Източник: Изчисления на автора по данни от Maddison Project Database (2018).

Очевиден е ефектът на темп на растеж с 1 процентен пункт по-висок от този на други страни за период от 100 години. Великобритания е имала БВП на човек през 1870 г. почти пет пъти по-висок от този на Япония. В резултат

на по-високия с 1,1 процентни пункта темп през 2016 г. Япония вече е на нивото на Великобритания². Безспорно най-значим е скокът на Република Корея, която през 1870 г. е от една от най-бедните страни с БВП на човек 12 пъти по-малък от този на Великобритания, а през 2016 г. вече е сравнима с нея. Огромен е и прогресът на Сингапур, чието изоставане от Великобритания е около 3 пъти през 1870 г., а в края на периода има БВП на човек 1,76 пъти над този на Великобритания.

Следващата стъпка в анализа е определяне на най-динамичните периоди в развитието на горните пет страни в рамките на изследвания период. Те постигат своя успех в различно време най-вече след Втората световна война. Затова акцентът е върху периода 1950 – 2016 г., който е най-динамичният период за последните 150 години и от своя страна се подразделя на два подпериода: 1950 – 1980 г. и 1980 – 2016 г. Темповете на нарастване на БВП на човек за целия период и по подпериоди са представени в таблица 3.

Таблица 3: Темпове на растеж и доходно неравенство (най-динамични страни)

1	Темпове средногодишни			Коефициент Джини (пазарен)	
	2	3	4	5	6
Страни	1950-2016	1950-1980	1980-2016	Изменение	В края на периода
Сингапур	4,15	4,56	3,80	+2 /1960 – 1980	41/1980
Япония	2,90	6,70	1,60	-4,13/1960 – 1980	35/1980
Хонг Конг	3,04	4,89	3,40	0,7 /1964 – 1980	42,1/1980
Тайван	5,35	6,00	4,80	-2,4/1964 – 1980	27,3/1980
Корея	3,97	5,38	5,27	0,7/1965 – 1980 -2,1/1980 – 2016	36,8/1980 34,7/2016

Източник: Изчисленията са на автора по данни от Maddison Project Database (2018).

Периодът 1950 – 1980 г. се оказва най-динамичният период и за петте страни. През този период най-високи темпове на нарастване на БВП на човек е постигнала Япония от 6,7%, Тайван – 6%, Република Корея – 5,38%.

² Всъщност Япония настига Великобритания още през 1979 г. когато БВП на човек за двете страни почти се изравняват и са съответно 20714 и 20580. През следващите години високите темпове на Япония рязко спадат и тя изпада в стагнация в продължение на повече от 20 години.

Корея запазва тези високи темпове и през следващия период, докато Япония изпада в стагнация и има темпове под 2%.

Основната цел на изследването, е да се потърси отговор на въпроса как се променя неравенството в периоди на изключително високи темпове на растеж на икономиката, когато развиващи се страни се стремят да догонят напредналите такива. Дали неравенството нараства, както твърди Кузнец? Дали по-високата ефективност, намерила израз в ускорената динамика на икономиката изисква повишаване на доходното неравенство – тезата на А. Оукън?

Основните резултати от изследването могат да се проследят в таблица 3. В колони 5 и 6 на таблица 3 е показан пазарният коефициент Джини, измерител на доходното неравенство преди използването на данъци и трансфери от държавата – в колона 5 е изчислено изменението на коефициента Джини за периода на най-динамични темпове на растеж, а в колона 6 на таблица 3 е посочена абсолютната стойност на коефициента Джини в края на периода. Може да се установи, че с изключение на по-пазарно ориентирани страни Сингапур и Хонг Конг, където има леко повишаване на Джини коефициента и неговата абсолютна стойност в края на периода е около 41-42, то за останалите 3 страни се наблюдава намаляване на доходното неравенство и едни от най-ниските стойности на пазарния коефициент Джини – 27,3 за Тайван, 34,7 за Р. Корея и 35 за Япония.

Заклучение

Обобщавайки основните теоретични концепции през призмата на проведеното емпирично изследване се налага изводът, че изведените от С. Кузнец и А. Оукън емпирични закони не са универсални. Напълно е осъществимо при създаване на условия за ускоряване на икономическото развитие да се постигне задържане и дори намаляване на неравенството. Пример за това са Япония и страните от Източна Азия – Република Корея и Тайван и в определена степен Сингапур и Хонг Конг. С това се потвърждава авторската теза, че е постижим ускорен икономически растеж с осъществяване на догонване при задържане и дори при намаляване на доходното неравенство. Формирането на национална политика за ускорен растеж безспорно изисква задълбочено проучване на опита и конкретните политики на разгледаните в статията страни, осъществили догонване в икономическото развитие. Разбира се, кръгът на изследваните икономика трябва да се разшири. Към тях могат да се добавят и европейски страни (Германия, Ирландия, Скандинавските страни), показали ускорено развитие в този период, но необхванати в настоящето изследване. Основното послание към политиката, резултат от проведеното изследване е, че е възможно постигането на ускорен растеж, но

тази възможност може да се реализира само ако този растеж е и споделен икономически растеж.

Използвана литература

- Barro, J. R. (2016). Economic Growth and Convergence, applied especially to China. WP 21872, available at: <http://www.nber.org/papers/w21872> (accessed 10 June 2019)
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, Vol. 45, no. 1, pp. 1-28q available at: <http://gabriel-zucman.eu/files/teaching/Kuznets55.pdf> (accessed 3 October 2018)
- Kuznets, S. (1971). Modern Economic Growth: Findings and Reflections. Lecture to the memory of Alfred Nobel, December 11, available at: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/1971/kuznets/lecture/> (accessed 2 October 2018)
- Okun, A. (1975). Equality and Efficiency: The Big Tradeoff, Brookings Classic, available at: <https://www.amazon.com/Equality-Efficiency-Tradeoff-Arthur-Okun/dp/0815764758> (accessed 3 September 2019)
- Ostry, J., Berg, A. and Tsangarides, C. (2014). Redistribution, inequality and growth, IMF Staff Discussion Paper SDN/14/02.
- Piketty, T. (2014). Capital in the Twenty-First Century. Harvard University Press.
- Stiglitz, J. (2013). The Price of Inequality. Penguin Books.
- Eurostat (2020). GDP per capita in PPS (online data code: TEC00114), available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (accessed 5 June 2019)
- Maddison Project Database, version 2018, (2018). Bolt, J., Inklaar, R., de Jong, H. and Luiten van Zanden, J. (2018). Rebasing 'Maddison': new income comparisons and the shape of long-run economic development. Maddison Project Working Paper, Nr.10, available at www.ggdc.net/maddison (accessed 3 June 2019)
- Solt, F. (2018). Standardized World Income Inequality Database, version 7.1, August, available at: <https://dataverse.harvard.edu/dataset.xhtml?persistentId=hdl:1902.1/11992> (accessed 8 May 2019)

THE INCOME INEQUALITY IN THE FASTEST GROWING ECONOMIES

Assoc. Prof. Hristo Mavrov, PhD
Department of Economics
University of Economics – Varna
e-mail: mavrov_h@ue-varna.bg

Abstract

The impact of accelerated growth on inequality has not been sufficiently studied in the literature. The purpose of the article is to investigate the link between accelerated economic development and income inequality. The period 1870-2016 is considered, and the countries with the highest rate of GDP growth per capita are highlighted using a comparative analysis. The evolution of inequality over this period is examined and it is proved that it is possible to achieve accelerated economic growth and catching-up without increasing income inequality and even reducing it.

Key words: income inequality, gini coefficient, growth rate, real GDP per capita, fast growing economies

JEL: O110, O150